

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 6, July.- Dec. 2021, PP

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جولائی۔ دسمبر 2021ء، مسلسل شمارہ 12

☆ احمد شہزاد

پنجابی زبان اُتے انگریزی دے اثرات

Abstract

This article is full of effective information about Punjabi Linguistics and Historical Linguistics. Firstly the writer has given different definitions of language ,linguistics and defined the main terms related to linguistics. Then the writer has explained the four basic elements of language such as Phonology ,Morphology, Syntax and Semantics in detail with Punjabi examples. After that the writer has discussed the beginning and tradition of Historical Linguistics .This article is a humble attempt to cover all the effective data according to Punjabi Linguistics and Historical Linguistics

انگریزاں دے برصغیر آؤن توں پہلاں کئی قوماں تے قبیلے ایدھر دا رُخ کر چکے سن۔ منڈا قبیلے، دراوڑ قبیلے
آریاواں توں کنا چر پہلاں استھے آچکے سن۔

“When the Aryans came in India their spoken

language was Sanskrit. Real dwellers of India
were Drawins. Aryans overpowered them and
spread their own culture.” (1)

آریاواں دی زبان سنسکرت سی چھنے مقامی زبان اُتے بھرواں اثر پایا۔ جدوں زبان دادوجی نال میل ہوندا
اے تاں اوہ خالص نہیں رہ سکدی۔ انج ای عربی، فارسی، ترکی نے وی مقامی زبان یاں پنجابی زبان نوں ڈھیر متاثر
کیتا۔ پنجاب بدیسیاں لئی ہندوستان وچ آؤن لئی بوہار ہیا بدیسی اتھے آؤندے رہے، اوہناں پنجاب دی زبان نوں
متاثر کیتا۔ برصغیر پاک ہندول یورپی قوماں وچوں سب توں پہلاں یونانی سکندر اعظم دی اگوائی وچ 326 ق م وچ
آئے چھیتی ای پرت گئے۔ 1453ء وچ ترکاں نے قسطنطنیہ اُتے قبضہ کر لیا تے برصغیر تک اپڑن لئی یورپی قوماں نوں
کوئی ہور سمندری راہ لبھنا پیا ”پرتگال داجہازران واس کوڈے گاما (Vasco da Gama) 1498ء وچ راس امید
داجکر کٹ کے کالی کٹ دی بندرگاہ اُتے اپڑن وچ کامیاب ہو گیا“ (2) پرتا گالیاں نے 1510ء وچ گوا اُتے قبضہ
کر لیا تے اوہنوں اپنی تجارتی تہذیبی سرگرمیاں دامرکز بنایا۔ پرتگالی اوس ویلے وڈی طاقت بن چکے سن حج واسطے
جان والے مسلماناں نوں پرتگالیاں کولوں اجازت لینا پیندی سی پرتگالی ایستھوں ادرک، کالی مرچ، مصالکے، چمڑا، کپڑا
وغیرہ لے کے یورپ دیاں منڈیاں ول جانڈے۔ واسکوڈے گاما مگروں پیدرو الوارس کیرل تے الفا الشوری
البوکر یک وی آئے مغربی ساحل دیاں کئی تھاواں اُتے قبضہ کر لیا۔ ”اوس ویلے پرتگالیاں تے برصغیر دے وسیکاں
دے سماجی، تمدنی تے تجارتی سمبندھ پکے ہوون لگے پئے سن“ (3) پرتگالیاں نے کالی کٹ، مالابار تے گوانوں فتح کر
کے ہندوستان وچ پہلی یورپی نوآبادی داڈھ رکھیا۔ پادریاں نے گوا وچ پریس لائے جتھے عیسائیت بارے تبلیغی لٹریچر
چھپدا رہیا پنجابی دے کجھ لفظ اصلوں پرتگالی دے نیں: آپا (نرس)، قمیض، تولیہ، (پرتگال وچ تولیا) پئین (قاصد)،
مستری الماری وغیرہ۔

سترھویں صدی عیسوی وچ یورپ دیاں دو جیاں قوماں جہناں وچ ولندیزی، فرانسیسی تے انگریز شامل سن
دے برصغیر وچ آؤن نال پرتگالی اجارہ داری مک گئی۔ ایس لئی پرتگالیاں نے اپنے آپ نوں گوان تک ای محدود کر لیا۔
مکدی گل اے کہ ولندیزیوں نے پرتگیزیوں دی اجارہ داری پکا کر کے برصغیر وچ تجارتی کوٹھیاں قائم کیتیاں تے

پرتگیزیوں نے مقبوضات اُتے قبضہ کیا۔ سترھویں صدی دے مڈھ وچ ای ولندیزیوں نے ہندوستان وچ اینیاں کامیا بیاں کٹھیاں کیتیاں کہ ایسٹریڈم دی بندرگاہ توں اڈا و ہناں دیاں دو جیاں بندرگاہاں توں وی جہاز ہندوستان ول آؤن لگے۔ ولندیزی کمپنیاں دی کاروباری رقابت پاروں اڈا وڈا تاجراک دو جے نال متھالائی رکھدے آپسی لڑائیاں مکاؤن لئی سٹیٹس جنرل (Status General of the Netherland) نوں وچ آؤنا پیا۔ سٹیٹس جنرل نے کھلے ولندیزی تاجراں نوں کٹھا کر کے تگڑی کمپنی ڈچ ایسٹ انڈیا کمپنی "Dutch East India Company" (1799-1602) دا مڈھ رکھیا۔

ستارہویں صدی دے ادھ تک ولندیزی برصغیر وچ غالب رہے۔ ولندیزیوں دا انگریزاں نال متھاوی لگدا رہیا۔ فراوہ ویلا آیا جد 1757ء وچ نواب سراج الدولہ نوں لارڈ کلاؤکولوں مار پئی۔ بنگال انگریزاں دے ہتھ آیا تاں ولندیزی وی اپنی طاقت بارے خام خیالی وچ سن۔ 1759ء وچ اوہناں نوآبادی لئی انگریزاں دے اثر پٹھ بھگی اُتے قبضہ کرنا چاہیا پر لارڈ کلاؤکولوں نے بنگال دے دو جے نواباں نال رل کے ولندیزی بیڑے نوں ہرا کے برصغیر اُتے ولندیزی اجارا داری دی سدھرنوٹ مٹی وچ رول دتا۔ برصغیر وچ ولندیزی نوآبادیات اخیر انگریز ایسٹ انڈیا کمپنی دے ہتھوں اپنی اخیر نوں اپڑیا۔ ولندیزیوں دی پٹھی تے ڈچ ایسٹ انڈیا کمپنی دے مکاؤں پہلاں انگریزاں دے نال دو جیاں یورپی قوماں فرانس تے ڈنمارک وی ہندوستان اپڑے۔ ڈنمارک دے مقابلے فرانسیاں کول مادی وسیلے وافر سن ایس لئی اوہ برصغیر دے نقشے اُتے وڈی نوآبادیاتی قوت بن کے اُبھرے۔ ایڈورڈ سعید پاروں:

”برطانیہ اور فرانس مشرق کو جانے اور اس پر تحقیق کرنے والی پہلی قومیں

تھیں بلکہ ہر دو نے یہ مقام بیسویں صدی میں پہلے سے شروع دو بڑی

نوآبادیات کے بل پر حاصل کیا تھا۔“ (4)

1664ء وچ لوئس چہار دہم (Louis XIV) دے وزیر کابرٹ (Jean-Baptiste Colbert) نے French East India Company دی بنیاد رکھی تے تقریباً دس ورہیاں دی محنت مگروں 1674ء وچ مقامی راجے توں تھان خرید کے ساحلی مقام پانڈی چری شہر دا مڈھ رکھیا ہندوستان وچ پہلی فرانسیسی نوآبادی دا مڈھ بچھ گیا۔ دو پلے (Dupleix) جہڑا کن وچ فرانسیسی قبضیاں دا گورنری اوہنے سب توں پہلاں ہندوستانی سپاہیاں دی فوج بھرتی

کیتی تے اوہناں نوں باقاعدہ فوجی تربیت دتی۔ ویکھا ویکھی انگریزاں وی اُنجے ای کیتا۔ ہولی ہولی فرانسیسیاں نے دیسی ریاستاں دے معاملیاں وچ دخل دری شروع کردتی۔ برصغیر وچ فرانسیسی اثر رسوخ ودھدا گیا انگریزاں نوں بالکل چنگا نہ لگاتے یورپی قوماں وچ آپسی لڑائی دا مڈھ بجھیا۔ یورپ وچ ہون والی جنگ (War of the Austrian Succession) دے سٹے فرانسیسی تے انگریزی فوجاں دا ٹاکرا ہويا۔ یورپی قوماں دیاں آپسی لڑائیاں نوں تاریخ دانان کرناٹک دیاں لڑائیاں دانان دتا۔ سلسلے دی پہلی لڑائی 1746ء توں 1748ء دے دوران ہوئی جھڑی برابری اُتے کی۔ دوجی لڑائی نظام الملک دے اکھاں میٹن مگروں انگریزاں تے فرانسیسیاں کجھ دھرو داسٹاسی جھدے وچ دونوں دھڑے اپنی اپنی پسند دا امیدوار تخت اُتے بٹھا کے ڈھیر توں ڈھیر مال کٹھا کرنا چاہندے سن۔ فرانسیسیاں نے موقعے دا فائدہ چکدیاں مظفر جنگ تے چندا صاحب دی حمایت کر کے کرناٹک دا نواب بنا دتا۔ ایس طرح فرانسیسیاں دے ہتھ ڈھیر دولت تے علاقے آئے۔ انگریزاں نے ناصر جنگ تے نورالدین دے پتر محمد علی دی حمایت کیتی۔ شروع وچ فرانسیسی کامیاب رہے فر رابرٹ کلائیو (Robert Clive) نے ہوشیاری نال انگریز گورنر مدارس نوں مشورے راہیں جنگ دا فیصلہ انگریزاں دے حق وچ کروا دتا۔ دونوں قوماں اک دوجے دے مقبوضے واپس کردتے جنگ نے فرانسیسیاں دی طاقت دا بھرم کھول دتا تے کرناٹک انگریزاں دے اثر تھلے آ گیا۔ یوسف حسین لکھدے نیں:

”1748ء وچ نظام الملک دے چلانا کرن مگروں دکن تے کرناٹک وچ

اقتدار دی جھڑی لڑائی ہوئی اوہدے وچ انگریزاں تے فرانسیسیاں

نوں دیسی امیراں دے نجی معاملیاں وچ دخل اندازی دا موقع ملیا۔“ (5)

(Thomas Arthur, Comte de Lally) تے آئر کاٹ (Sir Eyre Coote) دی فرانسیسی

تے انگریزی فوجاں دے سالار سن جہناں نو آبادیاتی ایجنڈے بارے سمجھا دتا گیا کہ اوہناں سامنے ”مرویاں مار دیو“ توں اڈ کوئی راہ نہیں۔ برصغیر دے تناظر وچ دونوں قوماں سونے دی چڑی اُتے معاشی اجارے تے نو آبادیاتی غلبے دی سدھرنے اِکو خطے، رنگ تے نسل دیاں قوماں نوں اک دوجے سامنے لیا کھلاریا۔ انگریزاں نے اپنے معاشی وسیلیاں تے چنگی نو آبادیاتی حکمتِ پاروں فرانسیسیاں نوں اوہناں دے مقبوضیاں توں بے دخل کردتا۔ باری علیگ لکھدے

نیں:

”پانڈی چری کی فصیل اور اس کی فرانسیسی عمارتیں سطح زمین کے ساتھ ہموار
کردی گئیں۔ خشت و چوب کے اس ڈھیر نے فرانسیسی عزائم کی موت کا
اعلان کر دیا۔“ (6)

کرناٹک دی تریگی لڑائی نے فیصلہ سنایا تاں فرانسیسی فوج نوں بری تے بحری دونوں محازاں اُتے بھاج
ویکھنی پئی۔ برصغیر وچ فرانسیسی حکومت قائم ہون داسفناٹ گیا تے ایسٹ انڈیا کمپنی نوں کھل ڈل مل گئی۔ احتشام علی
لکھدے نیں:

”فرانسیسیوں کا ہندوستان سے انخلا اس بات کا اعلان تھا کہ اب ہندوستان
میں محض ایک یورپی قوت (British East India Company)
اپنے معاشی مفادات کے حصول کے لیے کھلتا آزاد ہو گئی اے۔“ (7)

برطانیہ تے برصغیر دے سمبندھ ستارہویں صدی عیسوی وچ ایسٹ انڈیا کمپنی دے بنن پاروں سامنے آئے۔
انگریزاں نے ہندوستان نال تجارتی سمبندھ قائم کرن وی کوشش کیتی اوہ زمانہ ہندوستان وچ ڈچ ایسٹ انڈیا کمپنی
دے چڑھنا داسی۔ انگریزاں توں پہلے جنے نو آبادیتھے آئے اوہ بغیر منصوبے آئے اوہناں علم، ثقافت تے تہذیب
نوں ہتھیار دے طور تے نہ ورتیا۔ پر انگریز بوہت اگے سن۔

”پندرھویں صدی میں جب برصغیر میں یورپی اقوام کی آمد کا آغاز ہوا تو اُن
میں پرتگالی، ولندیزی اور فرانسیسی برصغیر پر مستقل اجارہ قائم کرنے میں اسی
لیے ناکام ہوئے تھے کہ انھوں نے محض ’ہارڈ پاور‘ کو اقتدار کے حصول کا
ذریعہ سمجھ لیا تھا۔ انگریزوں کو برصغیر میں دیگر یورپی اقوام پر اسی لیے تفوق
حاصل ہوا کہ انھوں نے ہارڈ پاور کے ساتھ ساتھ سافٹ پاور کا بھی انتہائی
خوبی سے استعمال کیا۔“ (8)

جیمز اوّل (James I) 1612ء وچ سرطامس راو (Sir Thomas Roe) نوں اپنے سفیر دے طور تے

جہانگیر دے دربار وچ گھلیا جہنہ ڈوہنگی اکھ نال برصغیر دے معاشرے دا مشاہدہ کیتا۔ 1612ء وچ سورت وچ ایسٹ انڈیا کمپنی دی پہلی باقاعدہ فیکٹری بنی۔ مگروں انگریزاں نے مدراس 1639ء، بمبئی 1648ء تے کلکتہ 1690ء وچ اپنیاں تجارتی کارخانیاں داڈھ رکھیا۔ 1747ء تیکر انگریز ہندوستان وچ 23 فیکٹریاں بنا چکے سن۔ 1695ء وچ مغلیہ حکومت دوران انگریز ڈاکو (Henry Every) نے مغلیہ شاہی بیڑے نوں نہ صرف لٹیا سگوں زانیاں نوں ظلم دا نشانہ بنایا۔ اورنگزیب بڑا غصے ہو یا تے مگروں اک واری کمپنی نوں سیاسی مسئلے وچ سدھی ساویں دخل اندازی توں ہٹک دتا گیا۔ اورنگ زیب دے مرن مگروں 1707ء وچ ایسٹ انڈیا کمپنی نوں برصغیر وچ آزادی نال کم کرن دا موقع ملیا۔ بنگال دی فتح تے سراج الدولہ دے قتل نے ہندوستان وچ انگریزاں دے پیر پکے کیتے۔ انگریزاں نے اندر خانے سراج الدولہ دے سپہ سالار میر جعفر نوں بنگال دی نوابی دالالچ دے کے اپنے نال رلا لیا۔ 1757ء وچ پلاسی دے میدان وچ کلائیو تے نواب سراج الدولہ دیاں فوجاں وچکار لڑائی ہوئی نواب دیاں فوجاں ہار گئیاں نواب سراج الدولہ میر جعفر دے پتر ہتھوں قتل ہو یا۔ جنگ نے تاجراں نوں آقا بنادتا۔ غداری دے انعام وچ میر جعفر نوں بنگال دا نواب بنادتا گیا۔ سارے اختیار عملی طور تے انگریزاں ہتھ سن۔ فرمان فتح پوری لکھدے نیں:

”1757ء وچ پلاسی دی فتح انگریزی غلبہ قائم کرن دے خواب دی پہلی

تعبیری۔“ (9)

بکسر دی لڑائی وچ نواب شجاع الدولہ، میر قاسم تے شاہ عالم نے رل کے انگریزاں دا مقابلہ کرنا چاہیا پر تنہا وچ خلوص تے ایکتا دی گھاٹ سی۔ ایسے پاروں انگریزاں نے اوہناں نوں ہرا کے اقتدار نوں ہو رپکا کر لیا۔ 1782ء وچ حیدر علی دے مرن مگروں ٹیپو سلطان نے اقتدار سنبھالیا تاں سلطنت دیاں حداں جنوبی دریائے کرشنا توں ہونڈیاں مشرق وچ مشرقی گھاٹ تے مغرب وچ بحیرہ عرب تک کھلریاں سن۔ ٹیپو نے میسور دی رکھیا لئی کوششاں کیتیاں تے انگریزاں نال جنگاں وی ہونڈیاں رہیاں۔ 4 مئی 1799ء نوں ٹیپو سلطان وی شہید ہو گیا انگریزاں دے برصغیر اُتے قبضے دی وڈی رکاوٹ مک گئی۔ ٹیپو دی شہادت مگروں انگریزاں نے پہلاں اودھ ریاست نوں نوآبادکاری دا حصہ بنایا تے فر 1843ء وچ سندھ اُتے ایسٹ انڈیا کمپنی دا نوآبادیاتی جھنڈا لہرا دتا۔ اگلی وار پنجاب دی سی۔ جتھے انگریزاں نوں سب توں ودھ مزاحمت دا سامنا سی۔ پنجاب دے انتظامی ڈھانچے نوں نادر

شاہ تے ابدالی دے حملیاں نے برباد کر دتا سکھاں نوں اگے ودھن دا موقع مل گیا۔ اوہناں پنجاب نوں بارہاں مسلاں وچ ونڈیا۔ اک مسل شکر چکیا سی۔ ایہدے اُتے سردار مہان سنگھ دی حکومت سی۔ اوہدے پتر رنجیت سنگھ نے 1799ء وچ لاہور اُتے قبضہ کیتا تے ہولی ہولی ملتان توں پشاور تے کشمیر تک اپنی حکومت ودھائی۔ رنجیت سنگھ بیدار مغز حکمران سی۔ اوہنے مذہبی تعصب توں اچیاں ہو کے حکومت کیتی۔ فوج نوں یورپی فوجاں کولوں تربیت دوائی انگریز اوہدے دور وچ اگے ودھن دی جرأت نہ کر سکے اوہدے مردیاں ای لاہور دربار وچ سازشاں دے جال کھل گئے 1847ء وچ سکھ فوج ہار گئی تے لاہور دربار وچ انگریز ریڈیٹنٹ دا تقرر ہو گیا۔ ایسے موقع تے کشمیر گلاب سنگھ نے 75 لکھ وچ مل لے لیا۔ 1849ء وچ سکھاں تے انگریزاں وچ کئی تھاواں تے خونی جنگاں ہوئیاں جنہاں پاروں انگریزاں نے مکمل طور تے پنجاب دا انتظام سنبھال لیا۔ مقامی حکمراناں دیاں انگریزاں دے خلاف لگاتار ناکامیاں تے انگریز نوآباد کاراں دیاں سازشاں نے برصغیر دے مقامی واسیاں دے دلاں وچ انگریزاں دے خلاف نفرت بھردتی۔ جہڑی 1857ء دی جنگ آزادی دی صورت سامنے آئی۔ جہدے وچ پنجاب دے سورمیاں بہادری نال انگریز نوآباد کاراں دا مقابلہ کیتا غداري وجہوں انگریز 1857ء وچ پورے ہندوستان اُتے قابض ہو گیا۔ انگریز نوآبادیات توں پہلاں برصغیر تے پنجاب پر تگیزی نوآبادیاں، ولندیزی نوآبادیاں تے فرانسیسی نوآبادیاں دی چھتر چھاویں رہیا سب توں گوڑھے اثرات برصغیر تے خاص کر پنجاب اُتے انگریزی نوآبادیاں دے آئے۔ نوآبادیاں وچ نوآباد کار ہر حوالے نال دو جے ملک دا حق مار دے تے ویلے ویلے ورت کے اپنے ملک (Mother Country) نوں نگر اکیتا:

"Colonialism is the practice by which a powerful country controls less powerful countries and use their resources in order to increase it's own power and wealth." (10)

انگریز نوآباد کاراں توں اڈ باقی نوآباد کاراں نے برصغیر وچ Hard Power ورتیا پر انگریزاں نے Hard power نال Soft power ورتیا۔ اوہناں برصغیر دی تہذیب، ثقافت، مذہب، زبان تے ادب دا مطالعہ کیتا۔ انگریزاں اپنی زبان انگریزی نوں برصغیر وچ ہتھیار وانگ ورتیا۔ 1857ء دی جنگ توں بوہت پہلاں انگریزی نوں

سرکاری زبان دادرجہ دے دتا گیا سی۔

"English language was the articulate manifestation of colonial rule. After 1835, when it was decreed the official language, it became a crucial qualification. Those who studied the language found it a powerful instrument of empowerment even to oppose the British rule."(11)

انگریز نوآبادیاں نے پنجابی زبان تے ادب اُتے گوڑھے اثر چھڈے۔ ادبی صنفیاں دے حوالے ناول، ناولٹ، ڈراما، افسانہ، نثری سفرنامے، آزاد نظم تے معری نظم جیہاں نثری تے شعری صنفیاں انگریزی نوآبادیاں وجوہں پنجابی زبان وچ آئیاں۔ انگریزی برصغیر وچ سرکاری زبان بن گئی تے سرکاری نوکریاں لئی انگریزی بولن آلیاں نوں ترجیح دتی گئی بغیر شک شبے اوس ویلے انگریزی زبان نے پنجابی لوکائی تے پنجابی زبان اُتے وی گوڑھے اثرات چھڈے۔ انگریزی لفظ جہڑے اڈواڈ ایجاداں تے دریافتاں نال تعلق رکھدے نیں تے پنجابی زبان نے اپنائے اوہناں وچ ریل، انجن، ٹیلی فون، ریڈیو، سائیکل، پریس، موٹر، بس، کمپیوٹر، موبائل، پرنٹر، کار، فیکس مشین، اے ٹی ایم، ہیلی کاپٹر، جیٹ، سب میرین، ایروپلین، ویل، ونڈسکرین، رم، ٹیوب وغیرہ۔ اوہ لفظ جہڑے پڑھائی لکھائی نال تعلق رکھدے نیں۔ پرائمری، مڈل، میٹرک، ایف۔ اے، بی۔ اے، ایم۔ اے، بی ایس سی، ایم ایس سی، بی ایس آئی ٹی، بی ایس سی ایس، ایم سی ایس، بی ایڈ، بی کام، سی اے، بیالوجی، فزکس، کیمسٹری، سوسس، ڈپلومہ، ایجوکیشن، ہوم اکنامکس، اسلامک سٹڈیز، میتھ، سوشیالوجی، سوشل ورک، سٹیٹسٹکس، ماس کمیونیکیشن، فزیکل ایجوکیشن، پولیٹیکل سائنس، سائیکالوجی، ٹیچر، پروفیسر، پرنسپل، وائس چانسلر وغیرہ۔

اوہ لفظ جہڑے دکھو دکھ محکمیاں تے عہدیاں نال تعلق رکھدے۔ اسٹنٹ کمشنر، ڈپٹی کمشنر، کمشنر، ڈپٹی سیکرٹری، ایڈیشنل سیکرٹری، ڈائریکٹر، آفیسر، کانٹینبل، اسٹنٹ سب انسپکٹر، سب انسپکٹر، انسپکٹر، ڈی ایس پی، ایس پی،

ڈی پی او، آر پی او، ڈی آئی جی، آئی جی، سیکنڈ لیفٹیننٹ، لیفٹیننٹ، کیپٹن، میجر، لیفٹیننٹ کرنل، کرنل، بریگیڈیئر، میجر جنرل، لیفٹیننٹ جنرل، جنرل، پائلٹ آفیسر، فلائنگ آفیسر، فلائٹ آفیسر، سکواڈرن لیڈر، ونگ کمانڈر، گروپ کیپٹن، ایئر کمانڈر، ایئر وائس مارشل، ایئر مارشل، ایئر چیف مارشل، مڈشپ مین، سب لیفٹیننٹ، لیفٹیننٹ، لیفٹیننٹ کمانڈر، کمانڈر، کیپٹن، کموڈور، ایئر ایڈمرل، وائس ایڈمرل، ایڈمرل، آرمی، نیوی، ایئر فورس، پولیس، پی اے ایس، فارن آفیسر، ان لینڈریونیو، کسٹم سروس، کامرس اینڈ ٹریڈ، انفارمیشن گروپ، آفس مینجمنٹ گروپ، ملٹری لینڈز اینڈ کیٹون منٹس، آڈٹ اینڈ اکاؤنٹس، پوسٹل گروپ، ریلویز، ایڈمنسٹریٹو، اینکڑ پرسن، کلرک، میڈیکل آفیسر، پائلٹ، پروڈیوسر، ٹریفک پولیس وغیرہ۔ اوہ لفظ جہڑے کاروبار نال تعلق رکھدے۔ برکس انڈسٹری، بیکرز، کارپٹ انڈسٹری، سینٹ انڈسٹری، کاسمیٹک، کیمیکل، جیولرز، فوڈ انڈسٹری، نٹ ویر، پیپر مل، پلانٹ انڈسٹری، پبلشرز، گلاس انڈسٹری، فوٹو گرافی، سپورٹس گڈز، ٹیکسٹائل، ٹریڈنگ، وڈ ورک، آئل مل، موٹر کار، کارپوریشن، ماربل انڈسٹری وغیرہ۔ اوہ لفظ جہڑے گھراں وچ ورتیوں والیاں شیواں نال تعلق رکھدے۔ کرٹز، ڈرائیگ روم، ایگزاسٹ فین، آئرن سٹینڈ، گیراج، کچن، باسکٹ، بالکنی، اٹیچی کیس، بیڈ روم، بلب، کیلنڈر، چیئر، کلاک، کولر، کوریڈور، فریزر، لنچ روم، سیف، سیونگ مشین، شوکیس، سٹیرز، سٹڈی روم، سوئچ، ٹرنک، وارانڈہ وغیرہ۔ اوہ لفظ جہڑے میڈیا نال تعلق رکھدے نیں۔ ایکٹر، ایکٹریس، ایکشن، ایکٹنگ، آڈیو کیسٹس، کیمرہ، سی ڈی پلیئر، سینما، ڈیک، ڈرامہ، فلم، ہیرو، ہیروئن، لیرک سینما، میٹرو پولیٹن سینما، اوڈین سینما، پکچر انز، ریگل سینما، رٹنر سینما، سین، شوٹنگ، سٹیج، سٹوڈیو، ٹیپ، تھیٹر، ونس سینما، ولن، واک مین وغیرہ۔ اوہ لفظ جہڑے میڈیکل نال تعلق رکھدے نیں۔

ایکسیڈنٹ، ایڈمٹ، ایمبولینس، اینالائزر، اپنیڈیکس، آرٹھوپیدکس، بائی اوپسی، بون میرو، بی پی آپریٹس، کارڈیالوجی، سلیز، چیک اپ، کمپاؤنڈ، سی ٹی سکین، کٹ، ڈینٹسٹ، ڈرما ٹولو جسٹ، ڈائیکنوز، ڈیوری، ڈسپارچ، ڈسپنری، ڈی ایس سی، ڈاکٹر، ڈرپ، ای سی جی، ایمرجنسی، این جیو گرامی، ای این ٹی، آئی وارڈ، فرسٹ ایڈ، گائنا کالوجسٹ، ہاسپٹل، آئی سی یو، کڈ وارڈ، مائیکروسکوپ، آپریشن تھیٹر، آکسیجن سلنڈر، فاریسی، فزیشن، پریسکرپشن، پلس ریٹ، سسٹر، سرجن، سرجری، سٹریچر، ٹمپریچر، پلیمیلٹس، ایکسے، بائی پاس، کینسر، فلو، ہیپاٹائٹس، برون، ڈسپیرین وغیرہ۔ اوہ لفظ جہڑے جسم دے حصیاں نال تعلق رکھدے نیں۔ برین، بریسٹ، آئی برو، ہارٹ، ہیل، جوائنٹ، لپس،

لیور، نیل، ٹیٹھ، تھائی، شولڈرز وغیرہ۔ اوہ لفظ جہڑے کھیڈاں نال تعلق رکھدے نیں۔ بیڈمنٹن، باسکٹ بال، باڈی بلڈنگ، باکسنگ، کرکٹ، سائیکلنگ، فٹ بال، گالف، جمناسٹک، ہینڈ بال، ہاکی، آئس ہاکی، پولو، رائیڈنگ، شوٹنگ، سنو کر، سوکر، سکواش، ٹیبل ٹینس، ٹگ آف وار، والی بال، ویٹ لفٹنگ، بال، بیٹ، کیچ، کمینٹیٹر، ہیلمٹ، شوٹ، امپائر، وکٹ، کارنر، گول، ہیڈ، پیٹنلی ایریا، ریڈ کارڈ، ریکٹ، شارٹ، شٹل کاک، سمیش، لانگ سروس لائن وغیرہ۔ اوہ لفظ جہڑے میک اپ نال تعلق رکھدے۔ پلچ کریم، نیل پالش، نارل سکن، نوزپن، آئل سکن، پرفیول، سکرب، سکن لونر، سٹک، سٹریمر، ویزلین وغیرہ۔

ایہ اوہناں انگریزی لفظاں دیاں ونکیاں نیں جہڑے پنجابی زبان نے اپنی زبان دانی وچ رلائے ایہ لفظ تے اجے ہو رکئی لفظ حیاتی دا حصہ بن گئے نیں۔ کیوں جے انگریز نوآبادکاراں دی زبان انگریزی سی تے قابض ہون مگروں انگریزی ای سرکاری زبان سی جہنے پنجابی لوکائی تے زبان اُتے گوڑھے اثر چھڈے جس پاروں پنجابی لفظاں وچ کئی انگریزی لفظ آئے۔ پنجابی زبان سارے نوآبادکاراں توں پہلاں ای موجود سی۔

”یہ استدلال نہیں بلکہ پنجاب کی لسانی تاریخ سے ناآشنائی پر قائم کردہ ایک

مفروضہ ہے کہ پنجابی اردو زبان کا پرانا روپ اور اردو پنجابی زبان کا ترقی

یافتہ نیا روپ ہے۔ عربی، فارسی، انگریزی حملہ آوروں سے صدیوں پہلے

سرزمین پنجاب پر پنجابی زبان موجود تھی۔“ (12)

ہر زبان دا لفظ بناون دے حوالے نال اپنا Lexical نظام ہوندا اے۔ جدوں زبان دادوجی زبان اُتے اثر ہوندا اے تاں نویں زبان دے لفظ پہلی زبان دے نال ڈھکویں ڈھنگ جڑ دے نیں۔ زبان دادوجی زبان دی گرامر اُتے اثر ہوندا اے کجھ نویں گھڑت وی سامنے آؤندی اے۔ صفدر علی لکھدے نیں:

“Seen in this broader context a study of punjabi morphology is very interesting in this case English words were freely assimilated and subjected to the same rules of infection,

Declension and Derivation as applicable to normal Punjabi words. There was not only popular acceptance at the level of the common people, the educated writers used new words and expression as a matter of choice.” (13)

لفظالی یاں نویں لفظ قبول کرن دے حوالے نال پنجابی زبان دی ودھاتا داوی گوڑ لگدا اے۔ نال انگریزی زبان دے پنجابی زبان اُتے اثرات ہو ر گوڑھے دسدے نیں۔ جدوں دونویں اسم ہوں تے پہلا اسم پنجابی دا ہووے۔ جگا ٹیکس (Jagga (gangster) Tax، لنگر کمانڈر (Langar Commander، ڈنگر ڈاکٹر (Dangar Mazdoor (labour)، ضلع کونسل (Zilla (district) Council)، مزدور یونین (Mazdoor (labour)، ریل یونین (Union۔ جدوں دونویں اسم ہوں تے پہلا اسم انگریزی دا ہووے۔ میم صاحب (Mem (ma'm) Sahb، ریل گڈی (Rail Gaddi، ریلوے پھانک (Railway Phatak، ٹکٹ گھر (Ticket Ghar، جدوں دونویں اسم انگریزی دے ہوں leno len (line), rodo road, mallo mall, topo top، جدوں وٹیشن انگریزی تے اسم پنجابی ہووے۔ Filmi geet, Smart kuri۔ جدوں اسم انگریزی تے کر یا پنجابی ہووے۔ Foto kichana, telephone karna, appeal karna, vote pana, tuning karna, pass karna۔ انگریزی گرامر تے پنجابی گرامر دی سانجھ دے حوالے نال ونگیاں ویکھو۔ Munda, munde (boy, boys), ghora, ghore (horse, horses), drama, dramy (drama, dramas) پنجابی وٹیشن وچ انج بدلدا اے۔ School Skoolia/ye, College Callajea/ye, number Punctuation-numberi, film filmi۔ دے حوالے نال گل کرے تے (:) colon، Semi dash(-)، Comma(,)، colon(;)۔ انجے انگریزی صوتیات (Phonology) دا اثر وی پنجابی صوتیات اُتے پایا۔ پنجابی بولن آ لے انگریزی لفظاں نوں پنجابی اُچارن نال ای بولدے نیں۔ galaas, film filam, form faram, style School Sakool, glass

-stael, time taem, cycle saekal.

کچھ سلینگ لفظ ہوندے نیں جہڑے ورتن دی بجائے بولن وچ بوہتے عام ہوندے نیں یعنی سلینگ عوامی زبان ہوندی اے پر اچے تیکر مستند زبان دی شکل نہیں وٹائی ہوندی تے نہ ای اچے لغت وچ شامل ہوئی ہوندی اے۔
پنجابی انگریزی دے حوالے نال کچھ سلینگ لفظاں دیاں ونگیاں ویکھو۔
Mint Mar, Time Dasna, Speed Mar, Entry Pana, Brain wash karnam, Black karna, TC karna,
-Dramay Baz, Lota Cracy, Wakhri Type

جدوں دوو کھو وکھ زبان آلیاں قوماں رابطے وچ آؤندیاں نیں تاں اوہناں دی زبان کئی متاثر ہوندی اے۔
انگریزی زبان نے جویں پنجابی زبان نوں متاثر کیتا اوسے طرح ای پنجابی ادب نوں وی متاثر کیتا۔ نویاں نثری تے
شعری صفاں پنجابی وچ آئیاں تے موضوع وی بدلے۔ نال ای پنجابی شاعری تے پنجابی نثر وچ انگریزی زبان
دے لفظ ورتیوں لگے۔

کوئی ٹڈل سکول ہوندے

ٹرگیاں سبناں دے راہ تکلنے فضول ہوندے (14)

تھالی وچ کھنڈ پاواں

اج میرے ماہی آؤنا سر دھو کے کلپ لاناواں (15)

جدید پنجابی شاعری وچوں انگریزی لفظاں:

میں جد وی اپلائی کیتا

اوہنے نہ رپلائی کیتا

اوہنوں نال رقیب کھلوتے

میں سی نوٹی فائی کیتا (16)

پنجابی نثر وچ انگریزی لفظاں دے نال کئی سطوراں انگریزاں دیاں مل جاندیاں نیں۔ جدوں تک ٹیپ
ریکارڈ رساڈی حیاتی وچ انچ داخل نہیں سی ہوئے تے ٹی وی دے شعبہ اشتہارات نے وی موسیقی ول پوری توجہ نہیں سی

دتی۔ جدوں مختلف زبانوں والیاں قومیں اک دوجے نال رابطہ کر دیاں تاں اوہناں دیاں زبانوں دا اک دوجے اُتے اثر ہو یا جہد اسٹا سنجھی لفظی دی صورت سامنے آیا۔ انگریزی زبان نے لفظی دی صورت پنجابی زبان اُتے اثر چھڈیا۔ اوہی طرح ای پنجابی نے وی انگریزی لفظی نوں متاثر کیتا۔

حوالے

- 1- C.L. Narang, History of Punjabi literature, National Book Shop, Delhi, P1
- 2- عبدالرحمان براہوئی، انگریزی پر اردو کا اثر۔ اسلام آباد: مقتدرہ قومی زبان، 1997ء، ص 11
- 3- محمد بن عمر، پرتگالی کا اثر اردو زبان پر۔ حیدر آباد: 1954ء، ص 2-3
- 4- ایڈورڈ بلیو سعید۔ شرق شناسی مترجم: محمد عباس۔ اسلام آباد: مقتدرہ قومی زبان، پاکستان، 2005ء، ص 60
- 5- یوسف حسین، ڈاکٹر۔ تاریخ دستور ہند۔ دہلی: 1993ء، ص 23
- 6- باری علیگ۔ کمپنی کی حکومت۔ لاہور: طیب پبلشرز، 2011ء، ص 64
- 7- احتشام علی، ڈاکٹر۔ جدید اردو نظم کا نوآبادیاتی تناظر، ص 57
- 8- احتشام علی، ڈاکٹر۔ جدید اردو نظم کا نوآبادیاتی تناظر، ص 15
- 9- فرمان فتح پوری، ڈاکٹر۔ ہندی اردو تنازع۔ اسلام آباد: 1977ء، ص 71
- 10- Collins Cobuild Dictionary, London Hapercollins, publishers, 1992, P268
- 11- "India: History" The new Encyclopaedia Britannica: Mairopedia, 2005 and Abdullah Yousaf Ali, 1994, P 176,178
- 12- نوید شہزاد، ڈاکٹر۔ پنجاب کا لسانی مزاج۔ لاہور: پنجاب یونیورسٹی پریس اینڈ پبلی کیشنز، 2018ء، ص 149

13- Safdar Ali Shah, Dr. Colonialism English and Punjabi, P213

14- خالد ہمایوں۔ تحصیل گجرات دالوک ادب۔ تحقیقی مقالہ برائے ایم۔ اے پنجابی، اورینٹل کالج جامعہ پنجاب

لاہور، 1974ء، ص 132

15- کلیم شہزاد۔ لوک رنگ۔ لاہور: عمیر پبلشرز، 1995ء، ص 75

16- ناز اوکاڑوی۔ سوچ رہیاواں۔ لاہور: مکتبہ فجر، 2018ء، ص 23